

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті йдеться про специфіку вивчення української мови іноземними здобувачами вищої освіти. Акцент зроблено на формуванні у студентів комунікативної компетентності як необхідної складової засвоєння чужорідної мови, на способах організації диференційованого навчання української мови. Розглянуто види мовленнєвої діяльності, як-от: говоріння і письмо, і аудіювання і читання, – що забезпечують повноцінне формування тексту і сприяють виробленню навичок сприйняття іношорідного мовлення, використовуючись співмірно й доцільно.

Ключові слова: комунікативна компетентність, мовна підготовка, диференційоване навчання, усне й писемне мовлення, інтерактивні методи.

В статтє рассматривается специфика изучения украинского языка иностранными студентами. Акцент сделан на формировании в обучающихся коммуникативной компетентности как необходимой составляющей освоения чужеродного языка, на способах организации дифференцированного обучения украинскому языку. Рассмотрено разновидности языковой деятельности, такие, как говорение и письмо, аудирование и чтение, – которые обеспечивают полноценное формирование текста и способствуют выработке навыков восприятия инородной речи при использовании их соразмерно и целесообразно.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, языковая подготовка, дифференцированное обучение, устная и письменная речь, интерактивные методы.

The specificity of learning Ukrainian by foreign students has been considered in the article. The forming of the communicative competence for the students as the necessary constituent of mastering a foreign language and the methods of organization of the differential study of Ukrainian have been emphasized. The variety of language activity have been researched, such as speaking and writing, listening and reading, which provide the comprehensive text forming and assist the acquisition of foreign speech perception skills while using those adequately and effectually. Learning and practical application of innovative and interactive teaching methods enables the improvement of traditional forms of work with the foreign students, provides the efficiency upgrading of the teaching process and the level of knowledge of the degree-seeking students. Despite the diversity of the studies due to the modern technology, creating the motivational environment still remains a priority.

Key words: communicative competence, language proficiency, differential study, oral speech and written language, interactive methods.

В умовах ринкової економіки освіта стає продуктом, що просувається в царині освітніх послуг і може стати запитуваним на міжнародному чи європейському рівнях за умови успішної реалізації низки завдань, які ставить сьогодення. Конкурентна спроможність вищої освіти в Україні залежить почасти і від того, який рівень знань отримують іноземні студенти, а від того, настільки вони навчені теоретичні знання переводити в практичну площину, диплом українського вишу матиме необхідну вагу. При цьому належна увага має приділятися не лише фаховим дисциплінам, а й мовній підготовці здобувачів вищої освіти, оскільки, на думку багатьох учених, саме комунікативно-діяльнісний

підхід до навчання забезпечує адаптацію студента в чужому для нього культурно-мовному середовищі. Необхідність підвищення ефективності вивчення української мови іноземними студентами і відповідно з'ясування дієвих форм і методів роботи, що уможливають такий процес, і спонукали нас виконати запропоноване тут дослідження.

Мета мовної підготовки іноземних громадян полягає в забезпеченні їхніх комунікативних потреб у різних сферах спілкування: науковій (для отримання конкурентоспроможної підготовки за обраним фахом), суспільно-політичній і соціально-культурній (для належної адаптації та повноцінного орієнтування в новому соціально-культурному середовищі, особистісного культурного розвитку), побутовій (для задоволення потреб повсякденного життя), а також для виховання гармонійної особистості, що здатна до міжкультурного діалогу. Тож українська мова здатна забезпечити всі ці потреби. Організація навчання іноземних громадян української мови має ґрунтуватись на диференційованому підході, оскільки ми отримуємо студентів із різним рівнем мовної підготовки, із різним ступенем мотивації як до навчання загалом, так і до вивчення української мови зокрема. У Національному фармацевтичному університеті такий підхід реалізовувався впродовж тривалого часу, коли формувались окремі групи зі студентів, які проживають на пострадянському просторі, і групи зі студентів, які приїхали з Марокко, Тунісу, Конго, Єгипту тощо, тобто країн, украй далеких від слов'янського мовного середовища. Такий підхід абсолютно себе виправдовував, оскільки студенти з Узбекистану, Таджикистану чи Казахстану не лише більше мотивовані (дехто з них навіть виявляє бажання з 2 курсу перейти на навчання в групи вітчизняних студентів, і їх не відлякує викладання всіх предметів українською мовою. На жаль, такі випадки поодинокі), а й дехто вивчав російську мову в школі, у когось у родині старше покоління ще не забуло російської, тому їм значо легше увійти в україномовний простір. Відсутність диференційного підходу до формування груп нівелює попередні мовні навички й уповільнює темпи оволодіння українською мовою готових до її засвоєння іноземних студентів.

Це не нова ідея, її обстоюють багато вчених і викладачів вишів, і нам видається слушною позиція, висловлена представниками Національного університету ім. В. Н. Каразіна, на думку яких, один зі способів організації диференційованого навчання української мови іноземних студентів може здійснюватись через розподіл студентів на гомогенні групи на підставі їх окремих мовних особливостей або комплексу цих особливостей (рівень володіння мовою-посередником) з метою навчання за різними програмами [4: 15]. Тут важливо говорити не про спрощення програм для здобувачів вищої освіти із низьким чи й нульовим рівнем знань будь-якої слов'янської мови, що спрощує вивчення української, а про уповільнення темпів вивчення мови через збільшення кількості навчальних аудиторних годин, оптимізацію навчального процесу, використання

комунікативно-діяльнісного підходу тощо. При цьому важливо використати не лише потенціал навчальних занять, а й створити відповідне мовне середовище, у якому студенти-іноземці виробляли б і закріплювали навички усного мовлення і відчували потребу вчити українську мову, бо розуміли, де можливе її практичне застосування.

Як нам видається, першим кроком до впровадження диференційованого підходу повинно стати відповідне формування груп для навчання ще на підготовчому відділенні:

1) групи іноземних студентів, які вивчають українську мову на поглибленому рівні, достатньому для того, щоб надалі удосконалювати її знання завдяки вивченню навчальної дисципліни «Українська мова» (і/або інших мовних дисциплін) та викладанню фахових дисциплін українською.

2) групи здобувачів вищої освіти, для яких навчальні дисципліни будуть викладатися англійською мовою. Українська мова вивчається як навчальна дисципліна.

Диференційований підхід виправдовує себе на початковому етапі вивчення іноземцями української мови, а надалі все залежить від рівня організації навчального простору. Якісні зміни в організації навчального процесу, висока педагогічна майстерність, використання інтерактивних форм навчання та мультимедійних засобів покликані, перш за все, сприяти набуттю студентами-іноземцями комунікативного досвіду, чи комунікативної компетенції. Нам видається виваженим підхід Д. Хаймза, який включає до комунікативної компетенції граматичну, соціолінгвістичну, дискурсивну та стратегічну [3: 34]. Формування кожного з цих чотирьох вимірів передбачає різні форми й рівні навчальної роботи з української мови, але одне, на нашу думку, має залишатись визначальним: співмірність у виробленні в студентів навичок усного мовлення і власне граматичних умінь і знань. Хоча на сьогодні семантичні межі терміна комунікативна компетенція розширені і до визначення реєстру її складників існує багато різних підходів, суть її полягає в оволодінні певною сумою мовних і мовленнєвих знань, в умінні застосовувати їх у різних ситуаціях спілкування, співвідносити із комунікативними завданнями й організувати комунікацію з урахуванням не лише мовних норм української мови, а й з урахуванням соціокультурного середовища, етичних норм та комунікативної доречності ситуації, у якій перебуває носій іншого мовно-культурного досвіду.

Збалансоване поєднання теоретичних знань і практики їх використання як у навчальному процесі, так і поза аудиторією, визначає конкретні форми і методи роботи зі студентами-іноземцями на заняттях з української мови. Тому з чотирьох видів мовленнєвої діяльності: говоріння і письмо, що забезпечують повноцінне формування усного чи письмового тексту, й аудіювання (слухання) і читання, що сприяють виробленню навичок сприйняття чужорідного мовлення, – усі мають

використовуватися співмірно й доцільно. Оскільки студенти-іноземці менше послуговуються писемним мовленням, акцент варто зробити на формах роботи, що вимагають від здобувача вищої освіти максимально уважно слухати текст українською мовою, розуміти його зміст, а відтак відповідати на запитання за прослуханим текстом, що допоможе не лише вникнути в основну змістову лінію, а й розібратися в окремих смислових аспектах прослуханого. Можливо, на перших етапах студенти легше сприйматимуть текст, прочитаний вголос викладачем, оскільки вони звикли до особливостей його вимови, тембру голосу, та й викладач може регулювати темп читання. Але така форма роботи виправдана лише на початковій стадії вивчення української мови, а надалі переходимо до аудіозаписів, за якими важче сприймати текст і розуміти його зміст у деталях. Ще складніше студентам правильно побудувати власне висловлювання на основі почутого, і тоді на допомогу приходять інноваційні технології, що, на думку вчених, передбачають:

1) інтерактивні методи викладання – відмову від авторитарного стилю викладання; орієнтацію на особисті якості студента; розвиток таких форм навчання, як діалог та полілог; розуміння іншомовної комунікації як спонукання партнера до діяльності мовленнєвого та немовленнєвого порядку; розгляд знань як сукупності навичок, що актуалізуються всистемі діяльності студента; розвиток зацікавленості студентів у здобутті знань; оцінювання; самооцінювання;

2) використання технічних засобів навчання (комп'ютерних і мультимедійних, мережі Internet для самоудосконалення, контролю знань, зберігання і використання навчальних матеріалів, планів занять, граматичних довідників, словників різних типів тощо) [2: 120].

Інтерактивне навчання розуміють як таке, що відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників навчального процесу. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель (у нашому випадку – студент і викладач) є рівноправними суб'єктами навчального процесу, розуміють, що вони роблять, рефлексують із приводу того, що вони знають і вміють [5]. Викладач є організатором навчального процесу, але його зусилля мають бути спрямовані на те, щоб студент став активним учасником взаємодії, а головне – щоб він перебрав на себе відповідальність за результати свого навчання. Досягти цього в аудиторії іноземних студентів непросто; це вимагає від викладача максимальної концентрації зусиль, зацікавленості в результатах вивчення предмета, і цю зацікавленість аудиторія має бачити. При цьому варто бачити зовсім іншу ментальність і не намагатися «підігнати» студента під своє світобачення і світосприйняття, а сприймати його таким, яким він є. Він не стане українцем навіть тоді, коли бездоганно вивчить українську мову, а тому не забуваймо, що він по-іншому дивиться на світ, а наше завдання полягає в тому, щоб в атмосфері

максимальної доброзичливості і водночас вимогливості ми змогли організувати ефективний навчальний процес.

Аудіювання як форма сприйняття і засвоєння українського мовлення стане вагомим підґрунтям для вироблення навичок діалогічного мовлення викладач – студент, студент – студент. Ведення діалогу можливе за умови засвоєння хоча б невеликої кількості лексичного матеріалу, а тому за основу беремо так званий Лексичний мінімум, розроблений викладачами НФаУ до кожного практичного заняття з урахуванням програмового теоретичного матеріалу та розмовної теми, і мовні етикетні формули, підібрані до важливих життєвих ситуацій, що обов'язково виникають у житті людини, яка потрапила в іншомовне середовище. На перших заняттях – це знайомство викладача і студентів та студентів між собою, особливо якщо вони з різних країн і до цього не спілкувались або мало спілкувались між собою. Як стимул до активного ведення діалогу можна запропонувати найбільш успішним студентам поставити декілька запитань викладачеві, але при цьому зарані окреслити коло можливих запитань.

Стимулюють мовленнєву діяльність студентів і рольові ігри. Не варто обмежуватись найпростішим: «У бібліотеці», «Як знайти дорогу?», «У супермаркеті» і т. д., хоча за грамотної організації це також принесе позитивні результати щодо засвоєння усного українського мовлення. Дієвою буде рольова гра, підготовка до якої ведеться заздалегідь: обрано цікаву тему (наприклад, порівняння традицій і звичаїв українських і країни, звідки приїхали студенти); підібрано лексичний матеріал відповідно до запитів студентів, який допоможе їм якнайкраще описати феномени, відсутні в українській культурі; розписано рольові позиції тощо. Успішно проведена гра може стати додатковим стимулом для студентів в оволодінні українською мовою.

Для того щоб іноземний студент заговорив українською мовою, недостатньо, щоб він слухав її і говорив сам. Потрібно розробити комплекс завдань, що передбачають виправлення мовних помилок, і на перших порах це можуть бути письмові вправи, у текстах яких допущені лексичні чи граматичні помилки і які студент має усунути. На наступному етапі це може бути усунення помилок у мовленні свого одногрупника, який відповідає на запитання викладача, а за умови закріплення необхідних навичок, це може бути аудіотекст зі свідомо допущеними помилками, які студентові необхідно зафіксувати, виправити і прокоментувати.

Одним із поширених видів усної мовленнєвої діяльності студентів на заняттях є дискусія. Зазвичай дискусію використовують у групах вітчизняних студентів, оскільки організувати її серед іноземних здобувачів вищої освіти складно, хоча цілком можливо, звичайно, не на початковому етапі вивчення української мови та в групах із високим і навіть достатнім рівнем знань. Розпочати можна з простого обговорення прослуханого тексту чи переглянутого відео. Так, із

метою ознайомлення студентів з Україною та українськими реаліями ми переглядаємо відео з Інтернету «З Україною в серці» та «Сім чудес України», за якими можна організувати бесіду на основі побаченого і власного життєвого досвіду з оперттям на національні традиції та культурні надбання рідної для студента країни. Тему дискусії теж можна обрати на основі відеофільму, але не в аспекті його обговорення, а окресливши певну проблему чи ситуацію, бачення яких може бути різним. У такому разі краще скористатися формами роботи в малих групах чи парах, підійшовши до їхнього формування з урахуванням рівня знань (у групі мають бути студенти з високим рівнем знань і ті, чийх знань недостатньо для самостійного ведення дискусії), комунікабельності, готовності брати на себе відповідальність за інших тощо. Якщо студенти засвоїли правила і навички ведення дискусії, то можна дозволити їм самостійно обрати тему для дискусії і визначитись із групами, які на наступному занятті будуть відстоювати свою позицію, своє бачення дискусійного питання.

За наявності достатнього лексичного запасу, досвіду різних форм усної комунікації доречно звернутись до усних індивідуальних повідомлень чи навіть доповідей, які зазвичай супроводжуються відеопрезентацією, що дає можливість доповідачу системно викладати матеріал, дотримуючись запланованої структури, а слухачам не лише полегшує сприйняття, а й дозволяє фіксувати помилки чи неточності та проаналізувати їх по закінченні доповіді.

Важливим чинником формування комунікативної компетенції є самостійна робота студентів, яка, на думку вчених, сприяє формуванню високої культури розумової праці; формуванню та розвитку прийомів і навичок самостійно навчатися, умінь розумно витратити та розподіляти свій час; виробляє розумові вміння аналізу, синтезу, порівняння, зіставлення тощо; навчає самостійного мислення [1: 6]. Самостійна робота іноземних студентів у НФаУ – це не лише один зі шляхів формування мовленнєвої компетенції, а й можливість поглиблювати рівень знань чи перевірити їх засвоєння шляхом виконання тестів, розміщених на сайті університету. Студенти-іноземці мають широкі можливості доступу до цих матеріалів, виконуючи їх удома, а якщо немає необхідного спорядження, у комп'ютерному класі кафедри українознавства та латинської мови. Викладачеві така форма роботи дозволяє проконтролювати засвоєння необхідного матеріалу студентами, які з тих чи тих причин пропустили навчальні заняття.

Отже, вивчення і застосування на практиці інноваційних та інтерактивних методів навчання уможливорює удосконалення традиційних форм роботи з іноземними студентами, підвищення ефективності навчального процесу і рівня знань здобувачів вищої освіти. Попри урізноманітнення занять завдяки сучасним технологіям, пріоритетним завданням, як на нашу думку, усе ж залишається створення мотиваційного середовища, коли іноземний студент знатиме, навіщо він вивчає українську мову, як, коли і де він зможе використати набуті знання. Ми

повинні закласти у свідомість представників інших держав, що українська мова, культура, історія самобутні, цікаві і варті того, щоб їх вивчали й знали.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Амосова Л. В.** Використання інформаційних технологій у навчанні іноземних мов у вищій школі // Сучасні засоби навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах. Харків: НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 3 – 7.
2. **Вовк І. Р.,** Федак С. А. Інноваційні методи навчання англійської мови у вищій школі як засіб підвищення мовної компетенції // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2011. № 10. С. 118 – 120.
3. **Палка О.** Види вправ для формування комунікативної компетенції студентів-іноземців у процесі вивчення української мови // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: [збірник наукових праць]. 2006. Вип. 1. С. 34 – 38.
4. **Чистякова А.,** Селіверстова Л., Лагута Т. Диференційована організація навчання іноземців української мови // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: [збірник наукових праць]. 2006. Вип. 1. С. 13 – 21.
5. **Інтерактивне навчання** [Електронний ресурс]. URL: <https://uk.wikipedia.org>.

УДК 378.147

В. А. Перцева

*Харківський національний
університет внутрішніх справ
(Харків, Україна)*

СТРАТЕГІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З МОВНИХ ДИСЦИПЛІН КУРСАНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Автор висвітлює такі актуальні питання, як роль викладача та особливості організації СР у вищих закладах із специфічною формою навчання, послідовність і досяжність навчальних завдань. Мета доповіді – визначити та схарактеризувати систему тих умов, що спрямовані на забезпечення ефективної організації СР серед курсантів. Автор стверджує, що змістовним ядром СР повинна стати певна серія взаємопов'язаних практикумів різної тривалості і рівня складності, а основними способами проведення СР із мовних дисциплін можуть бути інтерактивні форми і методи занять.

Ключові слова: самостійна робота, домашня робота, ділова гра, комунікативна компетенція, автономне навчання.

Автор освещает такие актуальные вопросы, как роль преподавателя и особенности организации СР в высших учебных заведениях со специфической формой обучения, последовательность и достижимость учебных задач. Цель доклада – определить систему условий, направленных на обеспечение эффективной организации СР курсантов. Автор утверждает, что содержательным ядром СР должна стать целая серия взаимосвязанных практикумов различной продолжительности и уровня сложности, а основными способами проведения СР по языковым дисциплинам могут быть интерактивные формы и методы занятий.

Ключевые слова: самостоятельная работа, домашняя работа, деловая игра, коммуникативная компетенция, автономное обучение.